

В.Є. Добрава, М.Г. Старченко, І.А. Зупанець, О.М. Котенко

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ДИСКОМФОРТУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ДО НАЛЕЖНОГО ПЛАНУВАННЯ КЛІНІЧНИХ ВИПРОБУВАНЬ ЗА УЧАСТЮ ЗДОРОВИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Ключові слова: здорові добровольці, дискомфорт, компенсація, клінічне випробування, експерт.

Ключевые слова: здоровые добровольцы, дискомфорт, компенсация, клиническое испытание, эксперт

Key words: healthy volunteers, discomfort, compensation, clinical research, expert.

Клінічні випробування I фази інноваційного лікарського засобу та дослідження біоеквівалентності референтного та генеричного лікарського засобу – дослідження, де суб'єктом є здоровий доброволець (за винятком деяких груп лікарських засобів). Вони не є терапевтичними дослідженнями, тому здорові добровольці отримують грошову компенсацію за незручності. Опитано фахівців у сфері клінічних випробувань з метою визначення факторів дискомфорту при проведенні досліджень за участю здорових добровольців. Проведено аналіз результатів, визначено фактори дискомфорту та їх групи для оцінки незручностей участі добровольців у клінічних випробуваннях I фази та біоеквівалентності.

Клинические испытания I фазы инновационного лекарственного средства и исследования биоэквивалентности референтного и генерического лекарственного средства – исследования, где субъектом является здоровый доброволец (за исключением некоторых групп лекарственных средств). Они не являются терапевтическими исследованиями, поэтому здоровые добровольцы получают денежную компенсацию за неудобства. Опрошены специалисты в сфере клинических испытаний с целью определения факторов дискомфорта при проведении исследований при участии здоровых добровольцев. Проведен анализ результатов, определены показатели дискомфорта и их группы для оценки неудобств участия здоровых добровольцев в клинических испытаниях I фазы и биоэквивалентности.

Clinical research (CR) phase I of innovative medicinal product innovative original medicinal product; and research of bioequivalence of comparator and generic medicinal product are researches, where subject is healthy volunteer (except for some groups of medicinal products). They are not therapeutic researches, therefore healthy volunteers get money adjustment for inconveniences. Authors are poll specialists in the field of CR with the purpose of determination of discomfort factors during the researches with participation of healthy volunteers. The analysis of results is conducted, the indexes of discomfort and their group are certain for the estimation of inconveniences of participation of healthy volunteers in CR of the phase I and bioequivalence.

Для вивчення фармакокінетики й оцінки безпеки нового інноваційного лікарського засобу (ЛЗ) проводяться клінічні дослідження I фази, для генеричного ЛЗ – дослідження біоеквівалентності (БЕ). За визначенням, дискомфортом є умови перебування, що не забезпечують зручності та спокою, а також відчуття незручності, тривоги, занепокоєння. Здорові добровольці, які беруть участь у клінічних випробуваннях (КВ) I фази та БЕ, відчувають дискомфорт і витрачають певний час.

Проведення КВ ЛЗ за участю здорових добровольців виконується згідно вимог, зазначених у законодавчо-нормативних документах, настановах, методичних рекомендаціях ВООЗ, ЄС, України [4,7–9,11,12,14–17] і з дотриманням принципів етичного стандарту – Хельсінської Декларації Всесвітньої медичної асоціації [1].

Оскільки КВ за участю здорових добровольців є нетерапевтичними дослідженнями, має бути передбачена компенсація за витрачений час і спричинений дискомфорт. Зазвичай компенсація незручностей участі здорових добровольців у КВ I фази і дослідженнях БЕ здійснюється на основі двобічної домовленості між спонсором дослідження або його представником – контрактною дослідницькою організацією – та здоровим добровольцем, з встановленням певної грошової суми компенсації. До сьогодні аналізу факторів (критеріїв) дискомфорту участі здорових добровольців у КВ не проведено, а також відсутні обґрунтовані підходи та методики для розрахунку сум компенсації здоровим добровольцям.

МЕТА РОБОТИ

За допомогою методу експертних оцінок провести аналіз даних, отриманих при проведенні анкетування фахівців у сфері КВ, за якими визначити важливість факторів дискомфорту та створити критерії дискомфорту для оцінки незручностей участі добровольців у КВ I фази та БЕ.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети проведено анкетування 193 фахівців у сфері КВ. Методами експертних оцінок і парних порівнянь проведено аналіз результатів, визначено фактори (критерії) дискомфорту та їх групи для обґрунтування розрахунку компенсації здоровим добровольцям.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Для аналізу важливості для добровольців впливу тих чи інших факторів і формування переліку «критеріїв дискомфорту» використано метод групового експертного оцінювання.

На першому етапі оцінювання розроблено анкету, що композиційно мала наступну структуру: вступ, паспортна та основна частина. У вступі надано інформацію стосовно організаторів і мети анкетування, а також зазначено, що отримані дані використовуватимуться тільки з поставленою метою та анонімно. Паспортна частина анкети містила питання про стать, вік, освіту, фах, стаж роботи в сфері клінічних випробувань, кількість клінічних досліджень, у тому числі I фази або БЕ, у яких брали участь анкетовані, і функції, що при цьому виконували, а також наявність пропозицій щодо організаційних і

фінансових питань таких досліджень.

В основній частині анкети опитуваним фахівцям пропонували 32 запитання, що стосувались оцінки значущості для добровольця виду дослідження, фармакологічної групи досліджуваного ЛЗ (ДЛЗ), його лікарської форми, кількості ЛЗ, яку треба приймати під час дослідження, а також ряду певних особливих аспектів такого типу КВ (загальна тривалість дослідження; кількість днів госпіталізації; періоду «відмивання»; об'єму однієї відібраної проби крові; загального об'єму відібраної крові при дослідженні; кількості проб крові тощо). Запитання розробленої анкети не перевищували можливості пам'яті та компетенції респондентів, не викликали негативних емоцій, не були обтяжені варіантами відповідей, не нав'язували думку авторів.

Далі ці запитання, що повною мірою характеризували умови, обмеження та особливості проведення КВ, що є дискомфортом для добровольця, оцінювали за 4-бальною шкалою.

Основним критерієм відбору експертів було визначення їх компетентності з урахуванням минулого досвіду у сфері КВ. Кількість експертів залежить від багатьох чинників і умов, тому для визначення мінімальної кількості експертів використовували формулу [10]:

$$N_{e.min} = 0,5 * \left(\frac{3}{\alpha} + 5 \right), \quad (1)$$

де $N_{e.min}$ – мінімальна кількість експертів; α – припущена похибка результатів експертизи.

Достовірність дослідження встановлено на рівні 97,5% ($\alpha=0,025$), тому мінімальна кількість експертів дорівнює

$$N_{e.min} = 63.$$

Кількість респондентів склала 193 фахівця, які тою чи іншою мірою залучались до планування, організації, проведення або контролю КВ: 27 осіб мали досвід роботи у КВ понад 10 років; 34 особи – досвід роботи у КВ від 5 до 10 років; 34 особи – від 3 до 5 років; 28 осіб – 2–3 роки; 70 осіб мали мінімальний досвід (менше 2 років).

Для дотримання принципу конфіденційності ідентифікацію опитаних проводили за ініціалами. Після анкетування кожного респондента проводили перевірку анкети на точність і повноту заповнення. В кінці анкет висловлювалась подяка респондентам за співпрацю, прохання надіслати пропозиції, якщо такі є, телефони та адреса авторів.

Враховуючи специфічні особливості питань з планування, організації та проведення КВ I фази або БЕ, у процесі аналізу загальну групу експертів розділили на 4 групи: перша – особи, які мали досвід участі у більш ніж 6 таких дослідженнях (14 осіб), друга – особи, які брали участь у 3–5 КВ I фази та БЕ (17 осіб), третя – особи, які брали участь у 1–2 таких дослідженнях (39 осіб), четверта – 123 особи, які не мали такого досвіду.

Результати анкетування оброблювали за допомогою методу попарних порівнянь [3]. Проведено зіставлення кожного об'єкту послідовно з іншими й сформовано матрицю парних порівнянь $A=[a_{ij}]$, де

$$a_{ij} = \begin{cases} 0, & A_i < A_j \\ 1, & A_i = A_j \\ 2, & A_i > A_j \end{cases}, \quad (2)$$

де A_i, A_j – оцінки запитань експертами.

При використанні методу попарних порівнянь можна отримати найбільш точне відображення суб'єктивних переваг, оскільки вибір проводиться зі значно меншими обмеженнями, ніж при інших видах експертного оцінювання. Обсяг інформації $n(n-1)/2$, що витрачається в процесі проведення попарного порівняння, перевищує рівень невизначеності $\log_2(n!)$ методу «простого ранжування», який є традиційним для фармацевтичних досліджень.

Для кожного з експертів за допомогою ітераційної процедури розраховано вектор вагових коефіцієнтів за формулами:

$$p^t = \frac{1}{\lambda^t} A p^{t-1}, \quad (3)$$

$$\lambda^t = \sum_i p_i^t. \quad (4)$$

Розрахунки вектору вагових коефіцієнтів ведуться до

досягнення заданої точності $\max_i |p_i^t - p_i^{t-1}| < \varepsilon$, де ε – достатньо мале додатне число.

У таблиці 1 наведено результати такої оцінки запропонованих питань першою групою експертів.

Результати опитування кожної групи експертів узагальнювали за допомогою процедури ітераційного уточнення групової оцінки. Групова оцінка значущості об'єктів розраховується як характеристичний вектор p для матриці PP' , де P і P' – звичайна та транспонована матриця експертних оцінок у групі, відповідно:

$$p^t = \frac{1}{\lambda^t} P P' p^{t-1}. \quad (5)$$

Ця методика дозволяє також здійснити оцінку компетентності експертів у вигляді розрахунку вектору коефіцієнтів компетентності v :

$$v^t = \frac{1}{\lambda^t} P' P v^{t-1}. \quad (6)$$

У таблиці 2 наведено ранжовані у порядку зростання результати узагальненої групової оцінки запропонованих питань для кожної з чотирьох груп експертів. Найвищий ранг відповідає найбільшій значущості питання на думку відповідної групи експертів.

Поверховий аналіз цієї таблиці показує, що оцінки експертів щодо значущості ряду запитань збігаються

Матриця рангів оцінки запитань першою групою експертів

Питання	Е 1	Е 2	Е 3	Е 4	Е 5	Е 6	Е 7	Е 8	Е 9	Е 10	Е 11	Е 12	Е 13	Е 14
1	7,59	1,22	0,22	5,45	5,95	3,87	4,62	3,01	2,96	2,56	1,22	1,22	4,33	0
2	7,59	1,22	0,22	5,45	5,95	3,87	4,62	3,01	2,96	6,87	1,22	1,22	4,33	9,88
3	0,69	1,22	0,22	5,45	5,95	10,45	4,62	3,01	2,96	6,87	1,22	1,22	4,33	9,88
4	0,69	1,22	4,6	5,45	5,95	3,87	4,62	3,01	10,56	2,56	1,22	1,22	4,33	9,88
5	0,69	5,84	4,6	5,45	5,95	3,87	4,62	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	4,33	2,9
6	0,69	1,22	4,6	5,45	0,63	0	0,06	0,01	0,1	2,56	1,22	1,22	4,33	2,9
7	7,59	5,84	4,6	5,45	5,95	10,45	4,62	7,95	10,56	6,87	6,15	6,15	4,33	2,9
8	7,59	5,84	4,6	5,45	5,95	10,45	10,3	7,95	10,56	6,87	6,15	6,15	4,33	2,9
9	7,59	1,22	0,22	0,15	5,95	3,87	4,62	3,01	10,56	6,87	1,22	1,22	4,33	9,88
10	0,00	5,84	4,6	0	5,95	3,87	0,06	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	4,33	0
11	7,59	10,45	10,83	5,45	5,95	3,87	4,62	7,95	10,56	2,56	6,15	6,15	4,33	2,9
12	7,59	10,45	10,83	5,45	5,95	3,87	4,62	7,95	10,56	2,56	10,43	10,43	4,33	2,9
13	0,69	5,84	10,83	5,45	0,63	3,87	4,62	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	4,33	0,02
14	0,69	5,84	4,6	5,45	0,63	10,45	0,06	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	4,33	0,02
15	0,69	1,22	0,22	0,15	0,63	0,02	0,06	0,01	0,1	2,56	1,22	1,22	4,33	2,9
16	0,00	0,00	0,22	0,15	0,63	0,02	0,06	0,01	0	2,56	0	0	4,33	0,02
17	7,59	1,22	4,6	5,45	0,63	0	4,62	3,01	0	2,56	1,22	1,22	4,33	2,9
18	7,59	5,84	4,6	5,45	0,63	0	4,62	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	4,33	2,9
19	7,59	5,84	4,6	5,45	0,63	3,87	4,62	3,01	2,96	6,87	6,15	6,15	4,33	2,9
20	7,59	1,22	4,6	5,45	5,95	3,87	10,3	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	9,04	9,88
21	7,59	1,22	0,22	5,45	5,95	0,02	0,06	3,01	0,1	2,56	1,22	1,22	0,02	0,02
22	0,69	0,00	0,00	5,45	0,63	0	0,06	0,01	0,1	2,56	0	0	0,02	2,9
23	0,00	1,22	0,22	0,15	0,63	0	0,06	0,01	0	2,56	1,22	1,22	0	0
24	0,69	5,84	4,6	0,15	0,63	3,87	4,62	3,01	2,96	2,56	6,15	6,15	0	0,02
25	0,69	1,22	0,22	0,15	0,63	3,87	0,06	3,01	0,1	2,56	1,22	1,22	4,33	2,9
26	0,69	1,22	0,22	0,15	0,63	3,87	4,62	3,01	0,1	0	1,22	1,22	4,33	0,02
27	0,00	1,22	0,22	0,15	0,63	0,02	0,06	0,01	0,1	0	1,22	1,22	0,02	0,02
28	0,69	1,22	0,22	0,15	0,63	3,87	0,06	3,01	0,1	0	1,22	1,22	0,02	0,02
29	0,00	1,22	0,22	0,15	5,95	0,02	0,06	3,01	2,96	2,56	1,22	1,22	0,02	2,9
30	0,00	0,00	0,22	0,15	0,63	0,02	0,06	0,01	0,1	2,56	1,22	1,22	0,02	2,9
31	0,69	1,22	4,6	0,15	0,63	0,02	4,62	3,01	0,1	2,56	1,22	1,22	0,02	9,88
32	0,00	5,84	4,6	0,15	5,95	0,02	4,62	7,95	0,1	2,56	1,22	1,22	0	0

або дуже близькі, тобто ті самі об'єкти включені до 15 з найбільшим рангом у всіх експертних групах.

Для оцінки узгодженості думок експертів у кожній групі визначено дисперсійний коефіцієнт конкордації за формулою:

$$W = \frac{12 S}{m^2(n^3 - n) - m \sum_{j=1}^m T_j} \quad (7)$$

$$S = \sum_{i=1}^n \left(\sum_{j=1}^m p_{ij} - p \right)^2,$$

T_j – показник зв'язаних рангів у i -тій ранжировці,

m – кількість експертів,

n – кількість об'єктів, що оцінюються.

Для оцінки значущості коефіцієнта конкордації використовували критерій Пірсона (χ^2 – критерій):

$$\chi^2 = \frac{12 S}{m(n+1) - (n-1) \sum_{j=1}^m T_j} \quad (8)$$

значення якого порівнювали з табличним $\chi_{\text{табл}}^2 = \chi^2(\alpha, n-1)$

У таблиці 3 наведено розраховані для чотирьох груп коефіцієнти конкордації, їх відповідні оцінки значущості та висновки щодо узгодженості оцінок експертів у групах. Видно, що рівень узгодженості в усіх чотирьох групах не є

досить високим, але табличні значення χ^2 -критерію менші відповідних розрахованих, що свідчить про статистично значущу не випадкову узгодженість оцінок експертів у групах.

Аналіз узгодженості оцінок експертів між групами показав, що думки експертів з різних груп стосовно значущості тих чи

інших показників розділяються ($W=0,16$; $\chi^2=19,95$).

Об'єктивність оцінки запропонованих питань, на думку авторів, залежить від досвіду участі саме у КВ I фази та БЕ, тому далі узагальнено розраховані ранги показників за об'єднаною оцінкою трьох груп експертів, що мали досвід участі у таких випробуваннях (табл. 4). Розрахований коефіцієнт конкордації показав достатню узгодженість цих оцінок ($W=0,17$) та їх статистичну значущість:

$$(\chi^2=364,1 > 44,98 = \chi_{\text{табл}}^2).$$

Перевірка коефіцієнтів парної кореляції між показниками оцінки дискомфорту та порівняння їх з критичним значенням, що характеризує дуже високий зв'язок між ними (0,8 за шкалою Чедока), дозволила відібрати 12 показників для

Таблиця 2

Результати оцінки опитування чотирьох груп експертів

Перша група експертів Кількість участі у КВ I фази та БЕ 6 і більше		Друга група експертів Кількість участі у КВ I фази та БЕ 3–5		Третя група експертів Кількість участі у КВ I фази та БЕ 1–2		Четверта група експертів Кількість участі у КВ I фази та БЕ 0	
Коефіцієнти групової оцінки	Номер запитання	Коефіцієнти групової оцінки	Номер запитання	Коефіцієнти групової оцінки	Номер запитання	Коефіцієнти групової оцінки	Номер запитання
15,3440	12	16,5901	7	16,1859	8	16,2138	8
15,2799	8	16,0601	8	16,1562	7	16,1069	7
14,6149	7	13,5279	11	13,6741	4	13,4489	9
14,3678	11	12,8911	9	13,5870	5	13,3178	2
13,0552	20	12,1745	12	12,9939	2	12,9426	20
11,7161	19	12,1340	5	12,7361	9	12,5456	4
10,9908	5	12,0677	13	12,5081	1	12,1712	11
10,3886	13	11,8330	2	11,3080	11	12,0525	5
10,2862	18	10,7042	18	11,2293	20	11,8039	12
10,2490	2	10,7042	19	11,0602	12	11,6547	1
10,2157	9	10,6450	1	9,3355	13	10,4825	3
10,1663	4	10,5745	20	9,1568	6	9,5953	13
10,1519	3	8,8028	24	9,0388	3	8,7826	19
9,7520	14	8,7028	3	8,5999	17	8,3119	10
8,4687	10	8,6895	4	8,5108	14	7,3908	32
8,3206	1	8,2869	14	8,4852	19	7,2335	18
8,2545	24	7,8538	17	8,1308	18	7,1830	24
7,3334	17	7,1486	10	6,7292	26	6,9525	14
6,6106	32	6,4453	32	6,6422	32	6,8647	17
6,0723	31	5,7653	25	6,5147	10	6,0735	6
5,8528	21	5,7653	26	5,7942	24	5,6455	26
5,4593	6	5,3973	28	5,6574	29	5,3462	25
5,3481	25	4,9759	21	5,4951	31	4,8082	31
5,1070	26	4,9670	31	5,3171	15	4,6605	23
5,0539	29	4,6867	6	5,3118	21	4,6030	15
4,1783	15	4,1384	22	5,0491	25	4,5305	22
3,7299	28	4,0539	15	4,9120	27	4,5200	27
2,9998	22	4,0285	29	4,9097	28	4,4287	21
2,8608	30	3,7102	23	3,8520	23	4,3851	28
2,2505	16	3,6335	30	3,7086	22	3,9060	29
2,2354	27	3,5055	27	3,6118	30	3,7570	30
2,1996	23	1,6945	16	3,3502	16	2,7473	16

Таблиця 3

Результати оцінки узгодженості оцінок експертів у групах та їх статистична значущість

Група експертів	Коефіцієнт конкордації (W)	Розрахований критерій Пірсона (χ^2 -критерій)	Табличне значення критерію Пірсона $\alpha=0,05$	Висновок щодо узгодженості оцінок експертів
Перша	0,21	91,22	44,98	Узгоджені
Друга	0,19	102,97		Узгоджені
Третя	0,17	208,79		Узгоджені
Четверта	0,18	695,88		Узгоджені

визначення дискомфорту добровольців (рис. 1).

ВИСНОВКИ

З метою визначення факторів дискомфорту при проведенні

досліджень за участю здорових добровольців розроблено анкети та проведено опитування фахівців у сфері КВ.

За допомогою методу експертних оціновок проведено

Результати експертної оцінки факторів (критеріїв) дискомфорту добровольця при участі у КВ I фази та БЕ

№	Показник	Ітераційний груповий ранг
1	Чи є важливим фактором вид клінічного випробування (дослідження біоеквівалентності, переносимості, фармакокінетики)	4,5283
2	Чи є важливим фактором фармакологічна група досліджуваного препарату	4,9180
3	Чи є важливим фактором лікарська форма досліджуваного препарату (таблетки, капсули, розчин для внутрішньовенного введення тощо)	3,7318
4	Чи є важливим фактором доза досліджуваного препарату, що застосовується в дослідженні	4,7432
5	Чи є важливим фактором однократний прийом або курсове застосування досліджуваного препарату в клінічному випробуванні	5,1310
6	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання правил перебування на клінічній базі	2,9388
7	Чи є важливим фактором можливі побічні явища досліджуваного препарату у вигляді алергічних реакцій	6,4577
8	Чи є важливим фактором можливі побічні явища досліджуваного препарату з боку серцево-судинної системи, центральної нервової системи, шлунково-кишкового тракту	6,4674
9	Чи є дискомфортом для добровольця можливість появи запаморочення та сонливості після прийому досліджуваного препарату, що може вплинути на здатність керувати автотранспортом або роботу з іншими механізмами	4,9707
10	Чи є дискомфортом для добровольця обмеження в прийомі ліків протягом певної кількості днів до скринінгу, на скринінгу та в період дослідження до повного його завершення	2,8629
11	Чи важлива загальна тривалість дослідження	5,0601
12	Чи важлива кількість днів госпіталізації	4,9489
13	Чи важлива кількість днів періоду «відмивання»	4,1423
14	Чи є дискомфортом для добровольця необхідність застосовувати надійні бар'єрні методи контрацепції протягом всього дослідження	3,5193
15	Чи є дискомфортом для добровольця необхідність здавати аналізи на скринінгу та в період дослідження (аналізи крові на ВІЛ, сифіліс, вірусні гепатити В і С, дихальний тест на алкоголь, для жінок – тести на вагітність)	1,9327
16	Чи є дискомфортом для добровольця необхідність багатократного вимірювання артеріального тиску та пульсу при проведенні дослідження, огляди лікаря	1,0979
17	Чи важливий об'єм 1 відібраної проби крові	3,3057
18	Чи важливий загальний об'єм відібраної крові за дослідження	3,7295
19	Чи важлива кількість відібраних проб крові за дослідження	3,9283
20	Чи є дискомфортом для добровольця необхідність відбору проб крові в нічний час	4,6431
21	Чи є дискомфортом для добровольця необхідність збору проб сечі (в контейнер за певний проміжок часу)	2,1659
22	Чи важлива кількість проб сечі	1,4890
23	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання режиму сна та неспання, нормального фізичного навантаження та психоемоційного стану протягом всього дослідження	1,4040
24	Чи є дискомфортом для добровольця заборона вживання алкоголю та заборона паління	2,8469
25	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання загальних обмежень у харчуванні за декілька діб до прийому препарату та протягом всього періоду дослідження (не вживати шоколад, продукти з насінням маку, гостру, жирну та смажену їжу)	2,1456
26	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання спеціальних обмежень у харчуванні (наприклад, овочі, фрукти, крупи, ягоди)	2,4918
27	Чи є дискомфортом для добровольця дієтичне харчування в період госпіталізації	1,6257
28	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання обмежень у типі напоїв (не вживати чай, каву, напої типу «Кока-кола», «Фанта», концентровані соки)	1,9391
29	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання обмежень в об'ємі рідини в дні госпіталізації (наприклад, не більше 1500 мл на день)	2,0767
30	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання певного графіку прийому їжі в дні госпіталізації	1,4004
31	Чи є дискомфортом для добровольця дотримання вимог режиму та обмежень у період «відмивання»	2,2230
32	Чи є дискомфортом для добровольця необхідність участі в дослідженні у вихідні або святкові дні	2,6656

аналіз результатів анкетування, розраховано ітераційні ранги об'єктів опитування та встановлено ступінь узгодженості груп експертів стосовно винесених на обговорення питань.

Результати експертної оцінки дозволили визначити критерії дискомфорту та систему з 12 показників для оцінки незручностей участі добровольців у КВ I фази та БЕ.

На підставі запропонованих критеріїв дискомфорту та сформованої системи показників для оцінки ступеня дис-

комфорту добровольця при участі у КВ I фази в подальшому буде розроблено модель визначення грошової компенсації та методику її розрахунку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження», 2008 р.
2. *Грошовий Т.А.* Математичне планування експерименту при проведенні наукових досліджень в фармації / *Грошовий Т.А.*

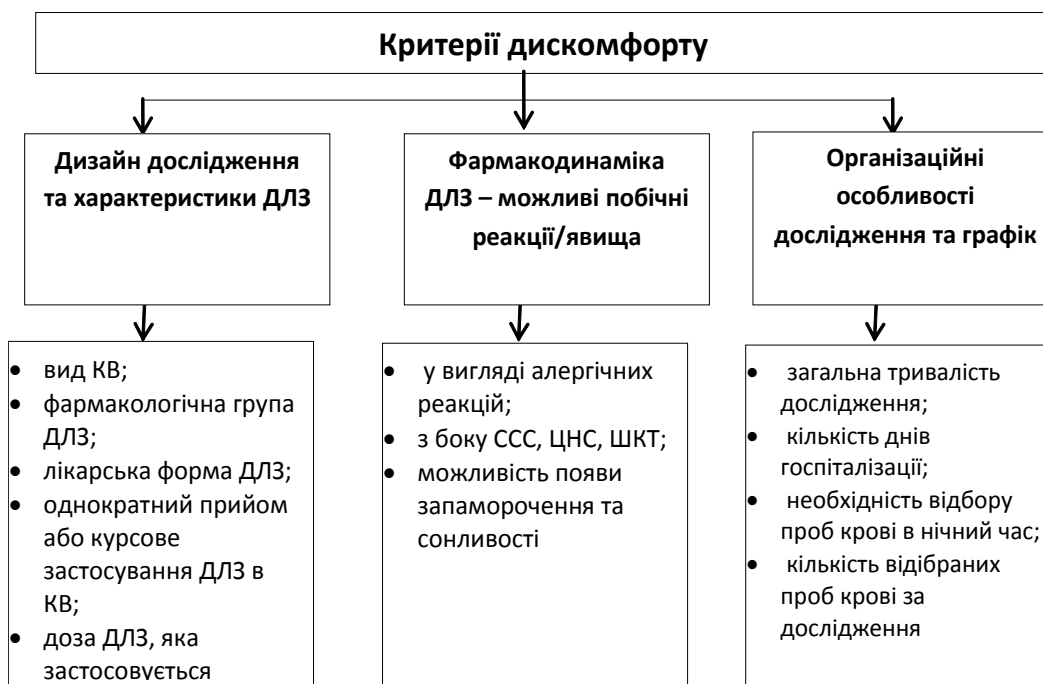

Рис. 1. Система показників, відібраних для оцінки ступеня дискомфорту добровольця при участі у КВ I фази та біоеквівалентності.

- та ін. – Тернопіль: ТДМУ, 2008. – 368 с.
3. Давнис В.В. Прогнозные модели экспертных предпочтений: монография / В.В. Давнис, В.И. Тинякова – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2005. – 248 с.
  4. Закон України «Про лікарські засоби» (1996), зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу до законодавчо-нормативного документу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=123%2F96-%E2%F0>
  5. Зупанець І.А. Актуальные вопросы организации и проведения фармакокинетических исследований в Украине / Зупанець І.А. // Материалы Третьей научно-практической конференции «Клинические испытания лекарственных средств в Украине». – К., 2010.
  6. Зупанець І.А. Методологічні та організаційні аспекти проведення клінічних випробувань за участю здорових добровольців / І.А. Зупанець, М.Г. Старченко, В.Є. Добрава // Управління, економіка та забезпечення якості в фармацевті. – 2010. – №4. – С. 4–10.
  7. Лікарські засоби. Належна клінічна практика: Настанова 42-7.0:2005/ Міністерство охорони здоров'я України. – Офіц. вид. – К.: вид-во ТОВ «Моріон», 2009. – 38 с.
  8. Лікарські засоби. Дослідження біодоступності та біоеквівалентності: Настанова 42-7.1:2005 / Міністерство охорони здоров'я України. – Офіц. вид. – К.: Вид-во ТОВ «Моріон», 2005. – 27 с.
  9. Методологія проведення клінічних досліджень // Укр. мед. часопис. – 2001. – №5 (25). – IX/X. – С. 49–65.
  10. Мишин В.М. Исследование систем управления / Мишин В.М. – М.: Юнити, 2003.
  11. Надлежащие клинические исследования биоэквивалентности лекарственных средств: Метод. реком. / Государственный фармакологический центр Министерства здравоохранения Украины. – К., 2003. – 39 с.
  12. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 690 від 23.09.2009 «Порядок проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до законодавчо-нормативного документу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1010-09>.
  13. Управління трудовим потенціалом фармацевтичних підприємств в умовах менеджменту якості: монографія / О.В. Посилкіна, О.В. Боровський, Ю.С. Братішко, М.І. Сидоренко; за ред. проф. О.В. Посилкіної. – Х.: НФаУ, 2010. – 416 с.
  14. Additional guidance for organization performing in vivo bioequivalence studies // WHO TRS № 937 – 2006. – Annex 9. – Режим доступу: http://apps.who.int/prequal/info_general/documents/TRS937/WHO_TRS_937_annex9_eng.pdf
  15. Guidelines for Phase 1 Clinical Trials. Association of the British Pharmaceutical Industry, 2007 – Режим доступу: <http://www.abpi.org.uk/%2Fpublications%2Fpdfs%2Fphase1guidelines.pdf>
  16. Guideline on the Investigation of Bioequivalence Committee for Medicinal Products for Human Use (CHMP). CPMP/EWP/QWP/1401/98 Rev. 1. London, 20 January 2010. – Режим доступу: http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Scientific_guideline/2010/01/WC500070039.pdf
  17. Note for Guidance on the Investigation of Bioavailability and Bioequivalence, CPMP/EWP/QWP/1401/98, 2001. Режим доступу - http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Scientific_guideline/2009/09/WC500003519.pdf

Відомості про авторів:

Добрава В.Є., к. техн. н., доцент, учений секретар наукового відділу НФаУ.
 Зупанець І.А., д. мед. н., професор, зав. каф. клінічної фармакології з фармацевтичною опікою НФаУ.
 Старченко М.Г., аспірант каф. клінічної фармакології з фармацевтичною опікою НФаУ.
 Котенко О.М., д. фарм. н., професор каф. технології ліків НФаУ.

Адреса для листування:

Добрава Вікторія Євгенівна. 61002, м. Харків, вул. Пушкінська, 53.
 Тел.: (057) 706 30 71.
 E-mail dobrova_vika@mail.ru